

Мукачівський державний університет

*Кафедра теорії та методики
початкової освіти*

Т. І. Молнар

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Опорні конспекти

Мукачево – 2016

**Мукачівський державний університет
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики початкової освіти**

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Опорні конспекти

для студентів денної та заочної форм навчання

напряму підготовки
6.010102 «Початкова освіта»

**Мукачево
2016**

ББК 74.00

Педагогічна майстерність: опорні конспекти / Укладач
Т.І.Молнар. – Мукачево: МДУ, 2016. – 69 с. (2,55 авт.арк.).

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Мукачівського державного університету, протокол № 6 від 24 травня 2016 р.

Обговорено і схвалено на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ, протокол № 15 від 11 квітня 2016 р.

Укладач: *Т.І.Молнар*, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ

Відповідальний за випуск: *Г.В.Товканець*, зав. кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ, доктор педагогічних наук, професор

Рецензент:

М.В.Швардак, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти МДУ

У методичному посібнику стисло викладено основний зміст курсу «Педагогічна майстерність» згідно з чинною робочою програмою та з урахуванням сучасних досягнень педагогічної науки. Теоретичний і практичний матеріали посібника можуть використовуватися під час аудиторного опрацювання курсу, а також для організації самостійної роботи студентів.

Навчально-методичне видання адресовано студентам денної та заочної форм навчання напряму підготовки «Початкова освіта», учителям початкової школи та всім, хто досліджує проблеми педагогічної діяльності.

© Молнар Т.І.

ЗМІ Т

Передмова		4
Тема 1	Поняття педагогічної майстерності	5
Тема 2	Педагогічна техніка як основа педагогічної майстерності	12
Тема 3	Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці	17
Тема 4	Майстерність вчителя у розв'язанні педагогічних конфліктів	25
Тема 5	Професійна компетентність вчителя початкової школи як складова його професіоналізму	32
Тема 6	Майстерність організації педагогічної взаємодії на уроці	39
Тема 7	Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності	47
ГЛОСАРІЙ		55
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ		58
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ		65
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА		67

Передмова

В умовах становлення національної системи освіти в Україні не перестає бути актуальною роль вчителя – майстра педагогічної праці, носія загальнокультурних і національних цінностей. Саме від нього, його особистісних якостей залежить якість виховання підростаючого покоління.

Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. передбачає суттєві зміни в підходах до підготовки сучасного фахівця – освіченої людини, творчої особистості, професійно підготовленої до інноваційної діяльності, орієнтованої на останні досягнення педагогічної науки і практики. Сучасний педагог у нових умовах організації навчально-виховного процесу покликаний експериментувати, здійснювати творчий пошук ефективних, нестандартних підходів до вирішення педагогічних проблем, уміти впроваджувати новітні технології навчання, оригінальні педагогічні ідеї, інноваційні методи, прийоми і форми організації пізнавальної діяльності учнів.

Подібний підхід вимагає розв'язання проблеми формування професійної майстерності вчителя початкової школи, його здатності навчатися протягом усього життя, прагнути до самовдосконалення, бути кваліфікованим працівником відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, що вільно володіє професією, здатного до ефективної діяльності на рівні світових стандартів.

Оновлення підходів до підвищення професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, його педагогічної майстерності можливе через надання цій роботі

системного характеру, чітке визначення завдань, змісту та форм її організації. Саме тому проблеми пошуку ефективних шляхів формування професійної майстерності педагога є особливо важливими та актуальними.

Тема 1. Поняття педагогічної майстерності

План

1. Поняття педагогічної майстерності.
2. Елементи педагогічної майстерності.
3. Критерії та показники педагогічної майстерності вчителя.

Література:

1. Буняк Т.А. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі особистісно орієнтованого навчання // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 4. – С. 2-7.
2. Буряк В.С. Питання педагогічної майстерності в теорії і практиці В.О.Сухомлинського / В.С.Буряк // Рідна школа. – 2004. – №3. – С.3-6.
3. Ковальчук В. Педагогічна майстерність педагога // Відкритий урок. – 2011. – №2. – С.59-62.
4. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін. [За ред. І.А.Зязюна]. – К.: Богданова А.М., 2008. – 376 с.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 2. – К.: Рад. шк., 1976.

1. Поняття педагогічної майстерності

Професіоналізм людини в будь-якій сфері діяльності багато в чому залежить від рівня сформованості її майстерності. Як наукова проблема, вона постала у XIX столітті.

У психолого-педагогічній літературі в даний час існують різні характеристики поняття «педагогічна майстерність», але немає єдиного визначення, яке точно і повно розкриває його зміст і сутність.

Наведемо окремі визначення поняття «педагогічна майстерність».

Педагогічна майстерність – синтез наукових знань, умінь, навичок методичного мистецтва і особистих якостей учителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Педагогічна майстерність – це досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного учня, забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних якостей, духовного збагачення школярів.

Педагог-майстер досягає високих результатів професійної діяльності, володіє індивідуальним стилем роботи, реалізує свій творчий потенціал за рахунок знання дитячої психології і умілого конструювання педагогічного процесу. Майстерність виявляється в діяльності, але не зводиться тільки до неї. Її не можна обмежити високим рівнем розвитку спеціальних умінь. Суть майстерності – в особистості педагога, в його позиції, здатності проявляти творчу ініціативу на основі власної системи цінностей.

Дослідники І.Зязюн, Л.Крамущенко та ін. визначають *рівні оволодіння педагогічною майстерністю*:

1. Елементарний рівень. У вчителя наявні лише окремі якості професійної діяльності. Найчастіше – це володіння знаннями для виконання педагогічної дії, володіння предметом викладання тощо. Продуктивність його навчально-виховної діяльності є невисокою.

2. Базовий рівень. Учитель володіє основами педагогічної майстерності: педагогічні дії гуманістично зорієнтовані, стосунки з учнями й колегами розвиваються на позитивній основі, добре засвоєно предмет викладання, методично впевнено і самостійно організовано навчально-виховний процес на уроці. Цього рівня, як правило, досягають наприкінці навчання у ВНЗ.

3. Досконалий рівень. Характеризується чіткою спрямованістю дій учителя, їх високою якістю, діалогічною взаємодією у спілкуванні. Педагог самостійно планує й організовує свою діяльність на тривалий проміжок часу, маючи головним завданням розвиток особистості учня.

4. Творчий рівень. Характеризується ініціативністю і творчим підходом до організації професійної діяльності. Вчитель самостійно конструє оригінальні педагогічно доцільні прийоми взаємодії. Діяльність будує, спираючись на рефлексивний аналіз. Сформовано індивідуальний стиль професійної діяльності.

У визначенні рівнів сформованості педагогічної майстерності має місце певна умовність, бо майстерність тісно пов'язана з творчою діяльністю і визначити конкретні рамки, кількісні параметри для оцінки цих якостей досить складно та й навряд чи можливо. Слід пам'ятати, що досягнення висот педагогічної майстерності потребує максимально великих зусиль, енергії, природних здібностей, нахилів, працездатності, прагнення стати справжнім фахівцем.

2. Елементи педагогічної майстерності

Педагогічна майстерність є багатоаспектним поняттям, що має певну структуру. Розглянемо основні елементи педагогічної майстерності.

Гуманістична спрямованість діяльності полягає в спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. Передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Той, хто не любить і не поважає дітей, учнів, не може досягти успіху в педагогічній праці, бо тільки щира любов і глибока повага педагога до вихованців породжують відповідну любов і повагу до нього, до його ідей, поглядів, переконань та знань.

Професійна компетентність – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Важливою особливістю професійних педагогічних знань є їх

комплексність, що потребує від учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач та аналізу педагогічних ситуацій. Професійна компетентність педагога виражає єдність його теоретичної і практичної готовності в цілісній структурі особистості та характеризує його професіоналізм.

Здібності до педагогічної діяльності – сукупність психічних особливостей вчителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

У психолого-педагогічній літературі найчастіше відзначаються наступні види педагогічних здібностей:

- *дидактичні* – складають основу умінь викладати матеріал учням доступно, цікаво, чітко, ясно;

- *організаторські* – виявляються, по-перше, у здібності організувати учнів, утягнути їх у різні види суспільно корисної діяльності. По-друге, це здібності, що дозволяють вчителю організувати свою власну діяльність;

- *комунікативні* – це здібності, що дозволяють установлювати правильні взаємини з учнями, професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовників й мати задоволення від спілкування;

- *перцептивні* – професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати й розуміти іншу людину, вміння проникати у внутрішній світ дитин;

- *сугестивні* – це здібності за допомогою твердого вольового слова домагатися потрібного результату впливу, цей емоційно-вольовий вплив, що змушує учнів погодитися з установкою педагога, прийняти її;

- *науково-пізнавальні (академічні)* – це здібності до оволодіння інформацією, знаннями з відповідної області науки, що допомагає вчителю йти в ногу із сучасною думкою, абсолютно вільно володіти навчальним матеріалом, творчо, послідовно підходити до проблеми;

- *емоційна стабільність* – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив;

- *оптимістичне прогнозування* – передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї структури особистості через вплив на позитивні якості.

Педагогічна техніка – трактується як сукупність умінь та прийомів, що використовуються вчителем для найбільш повного досягнення цілей своєї діяльності та допомагають глибше, яскравіше, талановитіше виразити себе, домогтися оптимальних результатів у навчально-виховній роботі. Це комплекс умінь вчителя, що сприяють його оптимальній і творчій поведінці та ефективній взаємодії з учнями в будь-яких педагогічних ситуаціях.

Необхідно володіти такими складовими педагогічної техніки:

– техніка мовлення: граматична правильність, виразність, образність, постановка і тембр голосу, емоційність, багатство відтінків, дикція, темп);

– техніка зовнішнього вигляду: уміння правильно сидіти, стояти, виявляти впевненість, спокій, доброзичливість (постава, одяг, зачіска, міміка, пантоміміка, емоційна виразність);

– техніка педагогічного спілкування: уміння слухати, ставити запитання, аналізувати відповідь, бути уважним, спостережливим, розуміти інших, орієнтуватися в ситуації;

– психотехніка: уміння створювати необхідний настрій, знімати зайву напругу, хвилювання, долати власну нерішучість і мобілізувати себе, стримувати себе в стресових ситуаціях, управління своїм настроєм.

У структурі педагогічної майстерності вчителя початкових класів важливе місце посідають **моральні якості**, зокрема гуманність, інтелігентність, слідування моральним ідеалам, совісність, чесність, правдивість, об'єктивність, толерантність, національна гідність.

Отже, професійна майстерність включає такі складові: гуманістичну спрямованість педагогічної діяльності (спрямованість на особистість дитини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків); професійну компетентність (система професійних знань, умінь і навичок, володіння технологіями навчання і сучасними стратегіями розв'язання проблем, презентабельність особистого досвіду, здатність до одержання і трансформації необхідної інформації тощо); педагогічні здібності (перцептивні, креативні, комунікативні, емоційно-регулятивні); педагогічну техніку (мовлення, театралізація, організація педагогічної взаємодії, адекватне спілкування тощо); особистісні якості, що мають професійне значення (цілеспрямованість, професійна культура, соціальна

активність, толерантність, чесність, оптимізм). Елементи педагогічної майстерності дають змогу з'ясувати системність цього явища в педагогічній діяльності.

3. Критерії та показники педагогічної майстерності вчителя

Багатоплановість професійної майстерності дозволяє говорити про необхідність визначення її *критеріїв*, кожен з яких відображає основні аспекти діяльності педагога.

1) Володіння вчителем змістом і методикою організації педагогічного процесу – виявляється у:

- науковості, доступності, розвиваючому й виховному характері змісту;
- встановленні внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків при викладі навчального матеріалу;
- орієнтації змісту на формування системи знань, умінь і навичок школярів, необхідних на ринку праці;
- відборі навчального матеріалу, оптимального за змістом, із виділенням у ньому головного;
- зв'язку нового матеріалу з раніше вивченим, актуалізації попередніх знань.

2) Здійснення професійно-педагогічної діяльності в процесі навчання – реалізується в уміннях, що дозволяють педагогу вибирати оптимальні форми, методи, засоби навчання, здійснювати перебудову своєї діяльності відповідно до нових завдань, творчо відноситися до передового досвіду, проявляти індивідуальний стиль діяльності, науково організовувати власну діяльність і проявляти до учнів педагогічний такт.

3) Організація вчителем навчальної діяльності учнів – проявляється у:

- чіткій постановці цілей і завдань навчання та доведенні їх до свідомості учня, у виборі відповідних методів і прийомів з урахуванням можливостей, дидактичної підготовленості учнів;

- побудові навчання на основі індивідуалізації і диференціації навчальної діяльності школярів.

4) Стимулювання й мотивація навчально-пізнавальної діяльності – виражаються через:

- формування стійких мотивів навчання;
- посилення на позитивні якості особистості школяра;
- створення комфорту в навчанні, виховання творчого ставлення до навчальної діяльності.

Проте основним критерієм ефективності педагогічної майстерності є результативність, під чим розуміється забезпечення позитивної динаміки формування особистості учня і підвищення рівня педагогічної діяльності самого вчителя.

Визначити, наскільки вчитель володіє педагогічною майстерністю, допомагають ще й такі *показники* її ефективності:

- поліпшення якісних характеристик навчальної діяльності учнів;
- зменшення часу на досягнення конкретної навчальної мети;
- міцність засвоєння знань, умінь, навичок учнями;
- задоволеність процесом навчання вчителем, учнями;
- ставлення до навчання;
- ефективна трансформація знань в уміння;
- позитивна атмосфера в процесі навчання.

Тема 2. Педагогічна техніка як основа педагогічної майстерності

План

1. Поняття педагогічної техніки.
2. Внутрішня техніка діяльності педагога.
3. Зовнішня техніка і невербальне спілкування.

Література:

1. Буняк Т.А. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі особистісно орієнтованого навчання // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 4. – С. 2-7.
2. Ковальчук В. Педагогічна майстерність педагога // Відкритий урок. – 2011. – №2. – С.59-62.
3. Островерхова Н. Педагогічна техніка – невід’ємна складова педагогічної майстерності вчителя // Завуч (Шкільний світ). – 2006. - №1. – С.8-11 (вкладка).
4. Фоміна Н. Вплив емоційного стану вчителя на якість проведення занять // Завуч (Шкільний світ). – 2005. – №6. – С.13-14.
5. Чухно Л. Технологічна культура вчителя // Завуч (Шкільний світ). – 2006. – №10. – С.11-12.

1. Поняття педагогічної техніки

Педагогічна техніка – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це – володіння комплексом прийомів, котрі дають вчителю можливість глибше, яскравіше, талановитіше виявити свою позицію та досягнути успіхів у виховній в роботі.

До основних компонентів педагогічної техніки належать такі уміння:

- 1) спілкуватися вербально (культура і техніка мовлення);
- 2) спілкуватися невербально (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд);
- 3) керувати своїм психофізичним станом (дихання, напруження м'язів, емоції, увага, уява, спостережливість).

Педагогічна діяльність є емоційно напруженою, тому багато педагогів зазнають істотних труднощів, пов'язаних з нездатністю оперативно приймати рішення у стресових ситуаціях, не припускатися грубих помилок і зберігати при цьому витримку, спокій. Педагогічна втомленість, надмірні витрати енергії послаблюють працездатність, призводять до роздратованості, авторитаризму, конфліктів, стресів. Це не може не відбиватися на учнях.

Отже, педагогічна техніка – це вправність, яка виявляється в умінні добирати оптимальні засоби впливу на дитячу особистість учня та здійснювати з їхньою допомогою ефективну педагогічну взаємодію у конкретній ситуації. Педагогічна техніка умовно поділяється на зовнішню та внутрішню.

2. Внутрішня техніка діяльності педагога

Важливим елементом педагогічної техніки вчителя є здатність володіти собою, керувати своїм самопочуттям, тобто внутрішня техніка.

Самопочуття педагога не є його особистою справою, оскільки часто відображається на учнях, їхніх батьках, колегах по роботі, впливає на взаємини, атмосферу в класі.

Здатність володіти собою допомагає вчителеві бути витриманим і наполегливим у здійсненні педагогічних задумів, дає змогу ефективно взаємодіяти у конфліктних ситуаціях, забезпечує продуктивність діяльності педагога та підтримує його працездатність протягом тривалого часу.

Здатність керувати собою свідчить про сформованість саморегуляції особистості. У зв'язку з цим, під *саморегуляцією* розуміють створення вчителем потрібних або бажаних станів, тобто таких, які забезпечують ефективність його дій.

Педагогічна наука пропонує ряд способів, шляхів досягнення емоційної саморегуляції, які допоможуть педагогам у їхньому професійному становленні.

1. *Звернення до власного почуття обов'язку у зв'язку з усвідомленням соціальної ролі професії, ціннісними установками.* Тобто, вчитель говорить собі: «Я повинен діяти так, бо я педагог» або «Я мушу це зробити, бо моє завдання...». Цей спосіб саморегуляції досить складний, оскільки пов'язаний із спрямованістю особистості, її установками, переконаннями. Але в тому випадку, коли особистісні переконання вчителя, його педагогічні принципи сформовані, вони слугуватимуть надійним підґрунтям для емоційної саморегуляції в педагогічній діяльності.

2. *Метод фізичних дій.* У кожної людини у напруженому емоційному стані змінюється міміка, темп мовлення, дихання, пульс, колір обличчя і т.п. Та емоційна напруга зменшиться, якщо людина переключить увагу з причини гніву чи суму на їхні зовнішні прояви – вираз обличчя, сльози, сміх тощо. Це свідчить про те, що емоційні та фізичні стани людини взаємопов'язані і впливають один на одного.

Уміння регулювати м'язове напруження, контролювати дихання, змінювати темп мовлення і рухів називають методом фізичних дій. Суть цього методу – у виконанні фізичних дій, які повинні відповідати певному емоційному

стану і здатні викликати у людини потрібні емоції. Загалом метод фізичних дій є ефективним засобом мобілізації творчого самопочуття педагога, шляхом до подолання поганого настрою безпосередньо перед початком або в процесі педагогічної діяльності.

3. *Самонавіювання на фоні загального м'язового розслаблення і психічного спокою.* Психологічна сутність цього прийому полягає у зародженні та укріпленні віри в себе як суб'єкта діяльності. Процес самонавіювання здійснюється шляхом багаторазового повторення певних словесних тверджень – «формул» самонавіювання. Завдяки ним учителі мають змогу знижувати рівень емоційної напруги, формувати стійкий оптимізм, життєрадісність, розвивати самоконтроль. Наприклад: «Мені подобається спілкуватися з батьками. Подобається допомагати їм у вихованні дитини. Я відчуваю, що моя професійна майстерність знадобиться їм, і мені від цього стає приємно».

4. *Розрядка в діяльності.* Уміння керувати емоціями не виключає їхньої негативної дії. На ґрунті постійних негативних реакцій розвиваються різноманітні захворювання. Для їх нейтралізації потрібні не просто гальмування, уникнення ситуацій, що викликають негативні стани, а й розрядка негативних емоцій за допомогою приємної діяльності, якою може бути слухання музики, заняття спортом, спілкування з природою, читання книг тощо.

5. *Емоційне налаштування на урок.* Емоційне настроювання на творчу діяльність на уроці допомагає досягти найкращих результатів у праці, відчувати натхнення, отримувати задоволення від роботи. У цьому процесі значна роль відводиться таким емоційно значущим моментам, як мисленне переживання майбутнього уроку, вироблення емоційного ставлення до об'єктів діяльності, прагнення співвіднести матеріал уроку з власним особистісним досвідом, що допомагає емоційно висвітлити матеріал, побачити в ньому нові зв'язки.

Отже, можна знайти фактори, які б стимулювали виникнення робочого настрою, відповідного емоційного стану, допомагали у формуванні емоційної стійкості та саморегуляції вчителя. Та які б способи опанування внутрішньою технікою не використовувалися педагогом, важливо, щоб вони допомагали у професійній діяльності – у підготовці до уроку, налаштуванні на урок, відновленні сил після напруженої праці, розв'язанні проблемних ситуацій та конфліктів.

3. Зовнішня техніка діяльності педагога

Педагог повинен не лише володіти своїми відчуттями та емоціями, регулювати їх з допомогою волі, але й уміти адекватно та емоційно виявляти свій внутрішній стан, думки, почуття назовні. Звідси і вимога до зовнішнього вигляду педагога – естетика одягу, міміки, постави, жести.

Елементами зовнішньої техніки вчителя є *невербальні* (міміка, пантоміміка) та *вербальні* (мовні) засоби.

Невербальна комунікація – це складний процес взаємодії людей, в якому беруть участь інтонація, жести, рухи всього тіла. Для того, щоб зрозуміти комплексне значення «мови тіла», варто розглянути її основні складові: *пантоміміку, жести, міміку, візуальний контакт та міжособистісний простір*.

Пантоміміка – це виражальні рухи всього тіла або окремої його частини. Вона створює загальний образ людини. Приміром, гарна, виразна постава виражає внутрішню гідність особистості.

Найчастіше постава є результатом спеціальних вправ і сформованої звички. Вчителю необхідно виробити манеру правильно стояти перед учнями на уроці: ноги на ширині 12-15 см, одна нога трохи висунута вперед. Не можна забувати про погані звички: похитування, тупцювання, манеру триматися за спинку стільця, крутити в руках сторонні предмети, почухувати голову, терти носа, і т.п. Важливим тут

є самоконтроль учителя, вміння подивитися на себе збоку, очима дітей.

Жести вчителя повинні бути естетичними (адже вони є елементом загальної культури людини), невимушеними, стриманими, доцільними, тобто мають відповідати словесним сигналам. Жести з перших хвилин мають створювати певний настрій: плавні, рівномірні жести сприяють встановленню спокійної робочої обстановки. Найкращий жест той, який настільки органічний, що є непомітним.

Міміка – це виражальні рухи м'язів обличчя. Міміка разом з жестами підвищують емоційну значущість інформації, сприяють кращому її засвоєнню.

Міміка вчителя повинна бути стриманою, вона покликана виражати зацікавленість, доброзичливе ставлення, допомагати у створенні сприятливого клімату на уроках та в позаурочний час.

Візуальний контакт (контакт очей) – це погляд співрозмовників, фіксований один на одному, що означає зацікавленість партнером і зосередженість на тому, що він говорить.

І в навчанні, і в позаурочний час вихованці мають відчувати не лише суворий контроль з боку педагога, а й ласкавий погляд дорослого, що додасть впевненості в собі, у своїх силах. Тому вчителеві важливо навчитися тримати в полі зору всіх учнів.

Тактильна комунікація (дотики) теж відіграє значну роль у житті людини, але необхідно враховувати, що її значення змінюється з віком. Лагідними доторками в дитячому віці ми засвідчуємо малюку свою любов, а це для нього найголовніше – відчувати любов, захищеність, свою необхідність, значущість.

У педагогічному процесі дотики мусять бути вмотивованими, зрозумілими; оскільки вони пов'язані з проникненням у чужий життєвий простір.

Міжособистісний простір – відстань між тими, хто спілкується, та просторова організація спілкування (розміщення співрозмовників) – теж є ознаками взаємодії.

Зона найбільш ефективного контакту на уроці – перші три парти. Вчителю для ефективного ведення уроку необхідно досягти рівності: не бігаючи безперервно й хаотично по класу, він, однак, мусить змінювати періодично своє положення в класі, щоб зменшити напругу на одних учнів і активно включити в робочий простір інших. При цьому необхідно пам'ятати про напрямок пересувань у класі. Рекомендується рух вперед і назад, а не в сторони (маячіння перед класом).

Знання про можливості невербальних засобів спілкування та вміння їх використовувати неодмінно допоможуть вчителю в організації ефективної взаємодії з учнями, у власній професійній самореалізації.

Тема 3. Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці

План

1. Мовлення і комунікативна поведінка вчителя.
2. Функції мовлення вчителя у взаємодії з учнями.
3. Культура професійного мовлення.

4. Мовленнєвий етикет педагога.

Література:

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256с.
2. Дубовик С. Культура професійного мовлення як складник педагогічної культури вчителя [Текст] / С. Дубовик // Українська мова і література в школі: Науково-методичний журнал. – 2014. - N 5. – С. 43-46
3. Максименко С.Д., Заброцький М.М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування). – К.: Главник, 2005. – 112с.
4. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.В.Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К: Вища шк., 2004. – 422с.

1. Мовлення і комунікативна поведінка вчителя

Вислів «мовлення вчителя», як правило, використовують, коли говорять про усне мовлення (на відміну від письмового в педагогічній діяльності). Під усним мовленням розуміють як сам процес говоріння, так і результат цього процесу – усні вирази.

Мовлення вчителя буває у двох різновидах – у монологі (монологічне мовлення) і в діалозі (діалогічне мовлення). Форми цього мовлення різноманітні. Найпоширенішими формами монологічного мовлення вчителя є розповідь, пояснення (правил, термінів тощо), розгорнуті оціночні судження (мотивація оцінки знань, поведінки, позаурочної діяльності школярів). Діалогічне мовлення вчителя широко представлене в різного роду бесідах з учнями, які будуються у формі запитань і відповідей.

Аналізуючи мовлення педагога, часто використовують вираз «комунікативна поведінка». В сучасній науковій літературі під комунікативною поведінкою розуміють таку організацію мовлення й відповідно до нього невербальної поведінки вчителя, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери педагогічного спілкування, на характер взаємин між учителем та учнями, на стиль їхньої діяльності.

Педагогічна ефективність мовлення вчителя багато в чому залежить від рівня володіння мовою, вміння здійснювати правильний вибір мовних засобів. Педагогічна ефективність комунікативної поведінки вчителя передусім залежить від того, який стиль спілкування з учнями йому притаманний, які в нього установки на взаємодію з учнями, якою мірою він відчуває психологічні особливості ситуації мовлення.

У вчителів, стиль спілкування яких з учнями будується на основі дружнього ставлення до них, комунікативна поведінка завжди спрямована на встановлення особистісного і пізнавального контакту, запобігання негативним реакціям, створення ситуації «ми» – ситуації спільних роздумів і переживань. Таке мовлення має особистісне забарвлення, воно інтонаційно виразне, щире. Комунікативна поведінка вчителів, орієнтованих на авторитарні засоби спілкування, як правило, створює в учнів психологічні бар'єри у стосунках з педагогом. Мовлення таких учителів здебільшого невиразне, сухе, з інтонаціями байдужості або залякування.

Отже, рівень майстерності мовленнєвої діяльності вчителя визначається рівнем культури його мовлення і спрямуванням його комунікативної поведінки. Сучасний учитель початкової школи як носій української літературної мови має бути високоосвіченою, професійно компетентною особистістю. У науковому обігу *комунікативна компетентність* – це здатність доречно і правильно використовувати мову в різноманітних ситуаціях спілкування,

співвідносити мовні засоби із цілями й умовами спілкування, розуміти стосунки між комунікантами, будувати власне мовлення з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови.

2. Функції мовлення вчителя у взаємодії з учнями

Вимоги до мовлення вчителя зумовлені насамперед функціями, які воно виконує в педагогічній діяльності. Головними серед них можна назвати такі:

а) комунікативну – встановлення і регуляція взаємовідносин між учителем і учнями, забезпечення гуманістичної спрямованості розвитку учнів.

Саме характер стосунків, які формуються в системі відносин «учитель – учень», «учитель – учні», значною мірою зумовлює педагогічний успіх або невдачу. Мовлення вчителя і виконує роль регулятора цих відносин, виступає як засіб досягнення найвищого результату їхнього розвитку – взаєморозуміння між педагогом і його вихованцями.

Особливості мовлення вчителя у взаємодії з учнями багато в чому залежать від його індивідуального стилю спілкування, характеру його соціальних установок у педагогічній комунікації. Якщо для вчителя характерні авторитарний стиль спілкування і негативні соціальні установки, то від нього не можна чекати доброзичливих інтонацій у голосі. Демократизм взаємовідносин зумовить інший стиль мовлення, який продемонструє його повагу, довіру до учнів.

б) психологічну – створення умов для забезпечення психологічної свободи учня, прояву індивідуальної своєрідності його особистості.

Ідеться передусім про ситуації, коли виникає потреба психологічно захистити учня: підкреслити повагу до нього як особистості, піднести його авторитет, зняти страх перед можливою невдачею, заохотити зусилля для досягнення успіху. Мовлення вчителя в цих ситуаціях може бути тим

інструментом, за допомогою якого знімається невпевненість учня в собі, ініціюються його активність, творчість, вселяється віра в можливості самореалізації, досягнення позитивних результатів у діяльності. Вибір мовленнєвих моделей учителем тут здійснюється не з позиції «ти повинен», «зобов'язаний», а з позиції «ти маєш право».

в) пізнавальну – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації учнями, формування в них особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до знань.

Відомо, що є пряма залежність між особливостями мовлення вчителя і характером пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення нового матеріалу. Мовлення вчителя може допомогти зробити цю діяльність активною, цікавою для школяра, а може ускладнювати сприймання, поставити учня в позицію пасивного спостерігача на уроці.

Під час викладу нового матеріалу мовлення вчителя має відповідати низці педагогічних вимог, а саме: бути логічним, доступним, чітким, переконливим. Педагогічна доцільність мовлення вчителя на певному етапі уроку полягає в тому, щоб не тільки передати учням знання, а й сформувані в них емоційно-ціннісне ставлення до них, викликати потребу керуватися цими знаннями у своєму житті, зробити їх основою власних переконань. Розв'язати це завдання вчитель зможе лише тоді, коли він буде не просто інформувати знання, а й впливати на свідомість, почуття учнів, спонукати їх до співпереживань під час сприйняття навчального матеріалу. Основним засобом діяльності вчителя при цьому є мовлення.

г) організаційну – забезпечення раціональної організації навчально-практичної діяльності учнів.

Ідеться про роль мовлення вчителя у розв'язанні таких завдань уроку, як організація ефективного навчального слухання учнів, забезпечення оптимального темпу пізнавальної діяльності, творчого робочого самопочуття учнів на уроці.

На ефективність пізнавальної діяльності учнів впливає їхнє самопочуття на уроці, психолого-емоційний стан. Учні, які відчують себе впевнено, спокійно, розкуто, активніші в пізнанні, мають більше можливостей для творчої діяльності. Тому зрозуміла думка сучасних учених про те, як важливо створити на уроці кожному учневі умови для успіху. У розв'язанні цих завдань велике значення має мовлення вчителя, стиль його комунікативної поведінки.

Як можна переконатися, функції мовлення вчителя в педагогічній діяльності різноманітні і важливі. Зневажливе ставлення до цього питання може призвести до негативних наслідків у спілкуванні вчителя зі школярами.

3. Культура професійного мовлення

Висока культура мовлення означає досконале володіння літературною мовою у процесі спілкування та мовленнєву майстерність. Поняття культури мовлення вчителя визначається такими його комунікативними якостями: правильність, термінологічна точність, доречність, лексичне багатство, виразність, чистота тощо.

Правильність – одна з визначальних ознак культури мовлення. Мова має свої закони розвитку, які відображаються у мовних нормах. Вільно володіти мовою означає засвоїти літературні норми, які діють у мовній системі. До них належать правильна вимова звуків, правила наголошування слів, лексико-фразеологічна, граматична, стилістична нормативність, написання відповідно до правописних і пунктуаційних норм.

Точність пов'язується зі знанням предмета мовлення і значення слова. Мовлення буде точним, якщо вжиті слова повністю відповідатимуть усталеним у цей період розвитку мови їхнім лексичним значенням. Точність досягається не лише на лексико-семантичному рівні, вона тісно пов'язана з граматичним (особливо синтаксичним) рівнем.

Логічність – логічно правильне мовлення, послідовне, у якому є внутрішня закономірність, яке відповідає законам логіки, забезпечує смислові зв'язки між словами і реченнями в тексті.

Змістовність мовлення передбачає глибоке осмислення теми й головної думки висловлювання, вміння добирати потрібний матеріал та підпорядковувати його обраній темі, а також повноту розкриття теми без багатослів'я.

Доречність – ознака мовлення, яка вимагає такого добору мовних засобів, що відповідають меті й умовам спілкування.

Чистота професійної мови полягає передусім у відповідності сучасній літературній нормі. Вона простежується на всіх рівнях її структури і використання: на рівні орфоепії – літературно-нормативна вимова; на рівні орфографії – грамотне письмо; на рівні лексики – відсутність вульгаризмів, суржику, невмотивованих повторів; на рівні граматики – правильна побудова речень; з погляду стилістики – відповідність меті, завданням, ситуації спілкування, стилям і жанрам мовлення.

Багатство мовлення – це використання великої кількості мовних одиниць (слів, словосполучень, речень), які відрізняються за смислом і будовою.

Виразність мовлення забезпечується виразністю дикції і чіткістю вимови, це: логічний наголос, видозміни голосу, паузи, емоційна тональність, що передає настрій, оцінку, викликає потрібне сприйняття. Технічні чинники виразності – дихання, інтонація, темп, жест, міміка.

Естетичність професійної мови спирається на точність, логічність, чистоту, виразність, а також доречність, лаконічність, різноманітність, образність, які у взаємодії та пропорційності створюють гармонію усного чи письмового тексту.

4. Мовленнєвий етикет педагога

Передумова ефективності професійної комунікації – це опанування педагогом культурою мови і мовлення, мовленнєвого етикету. Учасники спілкування повинні дотримуватися *мовленнєвого етикету* з метою налагодження міжособистісного контакту, підтримання доброзичливої атмосфери, тональності спілкування.

Загалом *етикет* означає установлений порядок поведінки; сукупність правил поведінки (ритуалів), що регулюють зовнішній вияв відносин між людьми, культури особистості.

Мовленнєвий етикет педагога складається з правил мовленнєвої поведінки у спілкуванні з колегами, учнями, їхніми батьками. Він зобов'язує вчителя поводитися відповідно до соціально, культурно й історично сформованих моделей у типових ситуаціях спілкування і взаємодії вчителя та учнів. Педагог має володіти правильним, чистим мовленням, різноманітними словесними формулами, складними словосполученнями, умінням конструювати власні висловлювання, послуговуватися правилами мовленнєвої поведінки в типових ситуаціях спілкування.

Типовими ситуаціями спілкування, в яких особливо необхідно дотримуватися мовленнєвого етикету, є привітання, знайомство, звертання, прощання, вибачення, подяка, прохання, схвалення, згода, заперечення, відмова, пропозиція, порада тощо.

Дуже важливо те, як і якими словами звертається вчитель до учнів. Невмотивованим і недоречним є «стимулювання» активності школярів висловлюваннями «Зараз будете відповідати на мої запитання», «Уважно слухайте, бо я буду ставити питання», «Діти, чого ви не слухаєте?», «Так, добре, сідай», «Чого ви мовчите?», «Піднімайте руки», «Говори голосніше», «Що, ніхто більше не знає?» та ін. Такі звертання не стимулюють пізнавальної активності учнів, а створюють психологічні бар'єри між ними і вчителем. З першої хвилини перебування у класі вчитель

повинен думати про правильний вибір і використання комунікативних елементів, щоб підготувати учнів до роботи.

Дотримання етикету не тільки не обмежує, а й, навпаки, розширює комунікативні можливості педагога, забезпечує ефективний обмін думок, притягує співрозмовників, робить спілкування бажаним, а процес передавання і сприйняття інформації – цікавим.

Педагогічна етика регулює позицію вчителя і учнів у процесі комунікації; передбачає не рольове, а особистісне спілкування, яке виявляється у підтримці, співчутті, щирості, утвердженні людської гідності, довіри. Особистий приклад педагога як суб'єкта комунікації сприятиме виробленню в учнів навичок мовної культури спілкування, отже, забезпечить і належний рівень сприймання теоретичних знань.

Тема 4. Майстерність вчителя у розв'язанні педагогічних конфліктів

План

1. Поняття про конфлікти, конфлікт у взаємодії вчителів і учнів.
2. Види, особливості педагогічних конфліктів.
3. Стратегії поведінки вчителя у конфліктних ситуаціях.
4. Шляхи подолання конфліктів.

Література:

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256с.
2. Максименко С.Д., Заброцький М.М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування). – К.: Главник, 2005. – 112с.
3. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.В.Кривонос та ін.; за ред. І.А.

Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К: Вища шк., 2004. – 422с.

1. Поняття про конфлікти, конфлікт у взаємодії вчителів і учнів

Проблема взаємодії учасників педагогічного процесу набуває все більшого значення для сучасної школи. Дотримання педагогічного такту, вміння вдало обирати тактику поведінки, встановлювати зворотний зв'язок, впливати на учнів та ставити перед ними коректні вимоги, на жаль, не гарантує того, що в процесі взаємодії зі школярами у педагога не виникатимуть конфліктні ситуації.

Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, точок зору, поглядів тощо.

Насамперед слід з'ясувати причини виникнення конфліктних ситуацій у педагогічній діяльності. Загалом причинами конфліктів у педагогічній діяльності можуть бути:

- мала можливість вчителя прогнозувати на уроці поведінку учнів, несподіваність їхніх вчинків часто порушує запланований хід уроку, викликає у педагога роздратування і прагнення будь-що усунути «перешкоди»;
- свідками ситуації стають інші учні, тому вчитель прагне будь-що зберегти свій соціальний статус і тим самим часто доводить ситуацію до конфліктної;
- учитель, як правило, оцінює не окремих вчинок школяра, а його особистість; така оцінка часто визначає ставлення до учнів інших вчителів та однолітків;

- оцінка учня нерідко будується на суб'єктивному сприйманні його вчинку і недостатній інформованості про його мотиви, особливості особистості, умови життя в сім'ї і т.п.;
- важливе значення має характер стосунків, які склалися між вчителем і окремими дітьми;
- особисті якості школярів і педагога (роздратованість, грубість);
- невмотивованість оцінювання навчальної діяльності;
- некоректне, неповажне ставлення до учнів;
- невмотивовано завищена вимогливість;
- низький рівень дисципліни.

Конфліктогенними чинниками є: відхилення у психосоматиці учня, учителя; незадовільний стан нервової системи; грубість у жестах, міміці, діях; неповага до інших; невміння коригувати свій емоційний стан; закомплексованість; розбіжності цільових установок; невідповідність інтелектуального і фізичного розвитку; дисгармонія між емоційними станами; страх втратити лідерство, авторитет; намагання приховати негативний вчинок, недоліки у чомусь, певні стани; дефіцит часу та ін.

Незадоволення вчителями, конфлікти учнів з ними виникають і через негативні стереотипи педагогічної поведінки: емоційні спалахи, невмотивовану дратівливість; безпідставні дії; використання неадекватних методів дисциплінування, відкритий розподіл учнів за симпатіями; надмірну фіксацію уваги на недоліках учнів; привселюдні образи; втручання в особистісні стосунки хлопців і дівчат тощо.

2. Види, особливості педагогічних конфліктів

Суперечності між педагогом і учнями завжди негативно позначаються не тільки на взаєминах, але й на емоційно-психічному стані кожної з конфліктуючих сторін. Не випадково останнім часом фахівці все частіше відзначають

таке негативне явище в педагогічному середовищі, як «синдром психічного вигорання», який частіше за все є наслідком затяжного професійного стресу.

На думку психолога М.М. Рибаквої, між педагогом і учнями найчастіше зустрічаються такі види конфліктів:

- 1) конфлікти діяльності, що виникають з приводу успішності учнів, виконання ними навчальних та позанавчальних завдань;
- 2) конфлікти поведінки (вчинків), що виникають у зв'язку з порушенням учнями правил поведінки у навчальному закладі, найчастіше на заняттях і за межами навчального закладу;
- 3) конфлікти відносин, що виникають у сфері емоційно-особистісних відносин учнів і педагогів, в рамках їхнього спілкування в процесі спільної педагогічної діяльності.

Конфлікти діяльності між педагогом і учнями найчастіше проявляються у відмові учня виконувати навчальне завдання або пов'язані з недобросовісним його виконанням. Це може відбуватися з різних причин: стомлення, труднощі в засвоєнні навчального матеріалу, а іноді невдале зауваження педагога замість конкретної допомоги при ускладненнях у роботі.

Конфлікти вчинків в основному пов'язані з особливостями поведінки окремих учнів як у навчальних, так і у позанавчальних ситуаціях. Педагогічна ситуація може привести до конфлікту в тому випадку, якщо педагог помилився при аналізі вчинку учня, не з'ясував мотиви, зробив необґрунтований висновок.

Конфлікти відносин часто виникають в результаті невмілого розв'язання педагогом проблемних ситуацій і мають, як правило, тривалий характер. Ці конфлікти набувають особистісного характеру, породжують тривалу неприязність учня до педагога, надовго порушують їхнє взаєморозуміння.

Педагогічні конфлікти мають свої *особливості*, які відрізняють їх від інших конфліктів у сфері соціальної взаємодії. Серед таких специфічних характеристик можна виділити:

- відповідальність педагога за педагогічно правильне вирішення проблемних ситуацій, оскільки будь-який навчальний заклад – це насамперед доступна віку учнів модель суспільства, де вони засвоюють норми відносин між людьми;
- часники конфлікту мають різний соціальний статус (педагог-учень), чим і визначається їхня поведінка в конфлікті;
- різниця в життєвому досвіді учасників породжує різний ступінь відповідальності за помилки при вирішенні конфліктів;
- присутність інших учнів у ситуації зіткнення педагога і окремого учня робить їх не просто свідками, а учасниками конфлікту, а конфлікт набуває виховного сенсу і для них. Про це завжди доводиться пам'ятати педагогу;
- професійна позиція педагога в конфлікті з учнем зобов'язує його взяти на себе ініціативу в його вирішенні і на перше місце зуміти поставити інтереси учня, які формуються і залежать від його особистості;
- будь-яка помилка педагога при вирішенні конфлікту породжує нові, в які включаються інші учні;
- конфлікт у педагогічній діяльності легше попередити, ніж вирішити.

Виконання останнього правила багато в чому залежить від того, наскільки глибоко і правильно педагог усвідомлює істинні причини своїх конфліктних відносин з учнями. Часто ці причини криються в особливостях його особистості, а також у рівні професійно-педагогічної компетентності, що стосується психологічної підготовки педагога:

3. Стратегії поведінки вчителя у конфліктних ситуаціях

Виділяють п'ять стратегій педагогічної взаємодії у конфліктах та конфліктних ситуаціях.

1. *Уникнення конфлікту.* В такому випадку людина намагається не зважати на конфліктну ситуацію, відсунути пов'язану з нею проблему якомога далі, сподіваючись, що все владнається само по собі. Але така поведінка не знімає суперечностей, які з часом можуть загостритися. Уникати конфлікту можна, коли: проблема не дуже важлива; учитель розуміє слухність позиції іншої людини; немає достатньої інформації для розв'язання проблеми; напруженість дуже велика і потрібно зняти негативні емоції.

2. *Конфронтація (суперництво) у конфлікті.* Це активний, майже агресивний наступ, коли людина, прагнучи задовольнити власні інтереси, не зважає на інших. Така поведінка може використовуватися, коли: педагог впевнений, що правий і поліпшить ситуацію; обмеження дій одного з учнів сприятиме захисту іншого учня чи групи; у критичній ситуації, що потребує миттєвого реагування; треба прийняти нестандартне рішення.

3. *Стратегія пристосування.* У цьому випадку людина прагне взаємодіяти з іншою людиною, не відстоюючи своїх інтересів. Корисна, коли: учителя не дуже хвилює результат; він прагне зберегти добрі стосунки з іншою людиною; впевнений, що інша людина має більшу рацію, або що для неї дуже важливий відповідний результат.

4. *Компроміс.* Це схильність не загострювати конфліктну ситуацію і частково поступатися своїми інтересами у конфлікті. Така стратегія є ефективною, коли: педагог прагне швидше розв'язати проблему; інші підходи до проблеми виявилися неефективними; потрібно зберегти стосунки.

5. *Співробітництво.* Це пошук взаємовигідних результатів і шляхів їх досягнення. Вчителю потрібно не

лише самому прагнути до взаємодії, але й вчити цьому учнів, створювати умови для подолання їхнього невміння чи небажання взаємодіяти. Дана стратегія використовується, коли: розв'язання проблеми є справою дуже важливою для обох сторін; є необхідність встановити тривалі хороші стосунки; педагог має досить часу для розв'язання проблеми; обидві сторони прагнуть досягти найкращого результату; особи мають однакові владу, сили і можливості, і тому можуть разом шукати шляхи розв'язання проблеми.

Таким чином, будь-який варіант ефективний лише у відповідних ситуаціях, тому вчитель повинен враховувати конкретні обставини під час вибору стратегії педагогічної взаємодії. Розв'язання конфлікту, вибір способу вирішення проблеми необхідно починати з уважного аналізу ситуації – виявити обставини і причини, що призвели до загострення стосунків, продумати свою поведінку і дії школяра. Це допоможе вчителю не лише знайти варіанти рішення, але й можливі шляхи попередження або погашення конфліктів.

4. Шляхи подолання конфліктів

Основні рекомендації педагогам з управління конфліктами з учнями можуть зводитися до таких психологічних правил:

- контролюючи свої емоції, бути об'єктивним, дати можливість учням обґрунтувати свої претензії;
- не ображати учня (є слова, які, прозвучавши з вуст педагога, завдають такої шкоди відносинам з учнями, що всі наступні «компенсуючі» дії не можуть їх виправити);
- намагатися не виставляти за двері учнів за будь-які проступи;
- по можливості не звертатися до адміністративних заходів вирішення конфліктних ситуацій і не залучати в якості своїх помічників представників адміністративних структур;

- не відповідати на агресію агресією (це принижує гідність педагога в першу чергу), не зачіпати особистості вихованця, якщо справа стосується тільки його конкретної дії чи вчинку. Давати не абстрактну, а конкретну оцінку тільки його певним діям;
- дати собі і учню право на помилку, не забуваючи про те, що «не помиляється тільки той, хто нічого не робить»;
- незалежно від результатів вирішення суперечності намагатися не зруйнувати відносини з учнем;
- не боятися конфліктів, брати на себе ініціативу їх конструктивного вирішення.

Вчителю обов'язково потрібно знати причини виникнення конфліктів, особливості їх протікання та знайти правильний спосіб їх розв'язання. Остаточне вирішення конфліктів між учителем та учнями можливе лише за умови їх рівноправності, партнерських взаємовідносин.

Тема 5. Професійна компетентність вчителя початкової школи як складова його професіоналізму

План

1. Становлення майбутнього педагога відповідно до вимог сучасності.
2. Сутність професійної компетентності.
3. Структура професійної компетентності вчителя початкової школи.
4. Компетентнісний підхід як основа переходу на нові показники якості початкової освіти.

Література:

1. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Інформаційно-методичний збірник / Упорядник Г.О. Сиротенко. – Полтава: ПОІППО, 2006. – 124 с.
2. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Лариса Георгіївна Карпова. – Харків, 2004. – 27 с.
3. Онищенко І. Модель формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів / Ірина Онищенко // Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика. – 2012. – № 8. – С. 94-101.

1.Становлення майбутнього педагога відповідно до вимог сучасності

Кардинальні зміни в освіті, які відбуваються в результаті її реформування, ставлять високі вимоги до особистості вчителя. Суспільна потреба в ініціативних, авторитетних, всебічно освічених фахівцях, здатних до подальшого розвитку і самонавчання, професійного вдосконалення, актуалізує соціальне замовлення на підготовку педагогів нової генерації, здатних застосовувати найновіші досягнення педагогічної теорії та практики у процесі творчої самореалізації.

Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти в Україні висвітлюють основні вимоги до педагогічних кадрів та рівня їхньої підготовки. Нова концепція вищої освіти передбачає формування у студентів уміння самостійно, свідомо і відповідально вчитися, а також створення у навчальних закладах необхідних умов для формування творчих здібностей майбутніх фахівців, виховання особистості, здатної до саморозвитку як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності.

Необхідність змінення підходів до навчання стосується, зокрема, підготовки майбутнього вчителя початкової школи, оскільки з розширенням впливу новітніх інформаційних технологій модифікуються компоненти навчального процесу у загальноосвітньому навчальному закладі I ступеня. Так, ускладнюється навчальне обладнання, удосконалюються дидактичні засоби й розширюється їх асортимент, змінюються освітні технології, які виявляються ефективними для навчання сучасних школярів, змінюються методи й зміст навчання, зазнає змін класно-урочна система. Це призводить до зміни вимог, які висуває школа до вчителя. Наявність протиріччя між рівнем підготовки вчителя та сучасними потребами школи зумовлює необхідність постійного навчання педагога.

Важливим напрямом стає інноваційна підготовка сучасного педагога. Майбутньому вчителю початкової школи необхідно знати сутність інноваційних педагогічних технологій, можливість і доцільність застосування кожної з них у навчальному процесі, специфіку їх застосування в залежності від вікових і особистісних особливостей молодших школярів.

Підготовлений до інноваційної професійної діяльності педагог має такі професійні й особистісні якості: усвідомлення цілей освітньої діяльності в контексті

актуальних педагогічних проблем сучасної школи; осмислена, зріла педагогічна позиція; здатність вибудувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до учнів, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири; коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності; здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів тощо.

Інноваційність вчителя складає невід'ємну частину його професійної компетентності як основного результату діяльності освітнього закладу, оскільки за компетентнісним підходом випускник педагогічного ВНЗ має не тільки володіти системою знань, умінь і навичок, а й набором компетенцій у пізнавальній, психологічній, інтелектуальній, інформаційній, економічній, правовій та інших сферах. Необхідним для випускника також вважається формування у нього в певному обсязі особистісних якостей, які відповідають сфері професійних інтересів.

Сьогодення ставить високі вимоги до майбутніх учителів початкової школи, а тому підвищення якості професійної підготовки студентів, має стати пріоритетною проблемою вузівської освіти. Соціальна ситуація, що склалась, по-новому ставить проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому навчальному закладі.

2.Сутність професійної компетентності

Одним із основних напрямів реформування сучасної системи освіти в Україні є удосконалення рівня професійної компетентності педагогів. В сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус учителя, його освітні функції, відповідно зростають і вимоги до його професійної компетентності та рівня професіоналізму.

Розв'язання вказаної проблеми пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу до навчання, тобто спрямованістю педагогічного процесу на формування ключових (базових) і предметних компетентностей людини, які розглядаються як інтегрована характеристика особистості. Саме компетентнісний підхід забезпечує формування професійної компетентності вчителя початкової школи, є показником сформованості професійно необхідних знань, умінь, навичок, якостей і практичного досвіду.

Компетенція і компетентність – різні поняття.

Компетенція – це суспільно визначений рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Це досконале знання своєї справи. Серед вчених нерідко компетентність утотожнюється з професіоналізмом, обізнаністю (Н.Кузьміна).

У сучасній науково-педагогічній літературі поглиблюються дискусії з приводу трактування *професійної компетентності* як педагогічної категорії.

Дослідник В.Адольф стверджує, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу».

В.Маслов під професійною компетентністю вбачає готовність якісно виконувати свої посадові обов'язки на рівні світових вимог, що гарантує достатню ефективність фахової і громадської діяльності особистості.

Н.Кузьміна визначає професійну компетентність педагога як його обізнаність, як властивість особистості, що дозволяє продуктивно вирішувати навчально-виховні завдання, спрямовані на формування особистості іншої людини.

Аналіз наукових джерел, вивчення практичного досвіду роботи педагогічних працівників, вимог до їх професійної майстерності, дає підставу стверджувати, що **професійна компетентність учителя початкових класів** – це інтегративна властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної взаємодії з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів.

Отже, професійна компетентність вчителя – поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється у відповідності з процесами, що відбуваються в суспільстві й освіті.

3. Структура професійної компетентності вчителя початкової школи

Професійна компетентність педагога є інтегральною якістю особистості, що має свою структуру:

1) мотиваційний компонент – забезпечує позитивну мотивацію учителя до прояву і розвитку професійно-педагогічної компетентності, що виражається в інтересі до педагогічної діяльності, бажанні працювати, потребі у самоосвіті, саморозвитку;

2) змістовий компонент – охоплює такі елементи компетентності, як володіння науковими професійно-педагогічними знаннями (психолого-педагогічними, методичними, спеціальними, загальноосвітніми, управлінськими, інформаційно-технологічними), здатність педагогічно мислити на основі системи знань та досвіду пізнавальної діяльності;

3) операційно-діяльнісний компонент – охоплює уміння практично вирішувати педагогічні завдання, фаховий досвід,

творчі здібності, володіння педагогічними технологіями та педагогічним менеджментом, фахове мислення;

4) особистісний компонент – представлений такими особистісними та професійно важливими якостями особистості, як любов до дітей, доброта, альтруїзм, емпатійність, толерантність, комунікабельність, активність, самостійність, ініціативність, креативність, гнучкість мислення;

5) рефлексивний компонент – реалізується у рефлексивних умінях особистості, що дозволяють ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізовувати рефлексивні здібності, забезпечувати процеси самопізнання, саморозвитку й самовдосконалення.

З огляду на те, що зазначені складові професійної компетентності тісно взаємопов'язані між собою, взаємозалежні, і кожна продуктивна лише за наявності інших, сформованих в достатній мірі, то набуття їх слід вважати обов'язковими для успішної діяльності педагога в сучасних умовах розвитку суспільства.

4. Компетентнісний підхід як основа переходу на нові показники якості початкової освіти

Сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються нині в усьому світі, і в Україні зокрема. Довгий час у вітчизняній системі освіти домінував знансєвий підхід, результатом навчання якого була сукупність накопичених учнем знань (як інформації) умінь і навичок.

Компетентнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості.

Компетентний випускник початкової школи – учень,

який має високий рівень мотивації, характеризується високою навчальною й соціальною активністю, готовністю до самостійної розумової діяльності.

Виділяють систему компетентностей, складовими якої є:

1) *ключові* – такі, що поєднують певний комплекс знань, умінь та ставлень, який набувається протягом засвоєння всього змісту освіти, не пов'язані з конкретним предметом;

У Державному стандарті зазначено, що основним завданням початкового навчання є оволодіння учнями ключовими компетентностями. Ключові компетентності є наскрізними інтегрованими утвореннями, які формуються засобами всіх предметів, у взаємозв'язку урочної й позаурочної роботи, у взаємодії з соціумом. До ключових компетентностей відносяться:

- уміння вчитися;
- соціальна;
- загальнокультурна;
- інформаційно-комунікативна;
- здоров'язберезувальна;
- громадянська.

У початковій школі необхідно націлювати учнів на оволодіння ключовими компетентностями з кожного предмета, роз'яснювати, як вони зможуть реалізувати набуті компетентності на практиці, у подальшому повсякденному житті. Це значно підвищить мотивацію учнів до навчання. Саме від професійної компетентності вчителя залежить формування ключових компетентностей учнів, їх конкурентоздатності та спроможності увійти у світовий глобальний простір.

2) *загальнопредметні* – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета у всіх класах загальноосвітньої школи;

3) *предметні* – ті, що набуває учень при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року .

Сьогодні суспільству необхідні учні, готові змінюватися і пристосовуватися до нових потреб життя, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися упродовж життя. У процесі модернізації початкової освіти і запровадження в ній компетентнісного підходу відбувається методологічна перебудова навчального процесу на принципах гуманізації та демократизації, спрямування його на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них основних компетентностей.

Тема 6. Майстерність організації педагогічної взаємодії на уроці

План

1. Урок як навчальний діалог учителя та учнів.
2. Особливості уроку-діалогу на засадах діалогічної взаємодії.
3. Технологія уроку-діалогу та уроку-монологу: пошук оптимальної моделі.

Література:

1. Буняк Т.А. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі особистісно орієнтованого навчання // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 4. – С. 2-7.
2. Буряк В.С. Питання педагогічної майстерності в теорії і практиці В.О.Сухомлинського / В.С.Буряк // Рідна школа. – 2004. – №3. – С.3-6.

3. Ковальчук В. Педагогічна майстерність педагога // Відкритий урок. – 2011. – №2. – С.59-62.
4. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін. [За ред. І.А.Зязюна]. – К.: Богданова А.М., 2008. – 376с.

1.Урок як навчальний діалог учителя та учнів

Важливою передумовою проведення уроків у початковій школі є побудова їх на діалогічній взаємодії вчителя з учнями.

Діалог – специфічна форма спілкування, коли людина сприймається як партнер із правом на власну позицію, на свій індивідуальний спосіб сприйняття світу. Діалог дає змогу самовираження кожному із партнерів спілкування.

Коли говорять про урок як діалог учителя з учнями, то мають на увазі не ситуацію «запитання – відповідь» (учитель запитує – учні відповідають). Це спрощене розуміння діалогу. Йдеться про діалог як професійну позицію вчителя стосовно учнів, засадовим для якої є намагання зробити дітей активними учасниками власного процесу навчання, залучити до спільної з педагогом діяльності в процесі пізнавального пошуку. Учитель може обрати монологічну форму викладу знань, але ситуація діалогу може створюватися на уроці: учні, сприймаючи розповідь педагога, стануть не пасивними слухачами, а активними діячами.

Спільно з учителем вони розмірковуюватимуть над проблемою, шукатимуть правильної відповіді, емоційно відгукуватимуться на його слова. Це буде не зовнішній, а

внутрішній діалог учнів з учителем, який зумів створити в класі ситуацію співроздумів і співпереживання. І буде добре, якщо цей діалог, зрештою, переросте в діалог учня із самим собою і він намагатиметься самостійно осмислити почуте від учителя.

Головні тези гуманістичної педагогіки, що орієнтують учителя на діалог з учнями, можна узагальнити в таких висновках:

1. Навчання в школі є специфічною формою спільної життєдіяльності вчителя і учнів, які не просто вступають у суспільні відносини в школі, виконують соціальні ролі, визначені їхнім офіційним статусом (роль учителя і роль учня), а й є носіями насамперед суто людських якостей, потреб, мотивів. Тому діяльність учителя й учнів у школі має будуватися на гуманістичних, особистісно орієнтованих засадах, які забезпечили б їм можливість встановлення суто людських взаємин, розуміння одне одного, взаємоповаги. Учні навчаються з більшим інтересом, знижується рівень їхньої тривожності, зростає впевненість у власних можливостях, задовольняються їхні потреби у спілкуванні та самовираженні.
2. Учитель і його учні мають виступати як рівноправні суб'єкти навчального процесу. Рівноправність учня як суб'єкта діяльності полягає у визнанні за ним права на активну роль у навчанні, на сприймання вчителя і реагування на нього як на особистість (а не як на об'єкт його діяльності). Учитель має сприйматися

- учнем не лише як носій певних знань, контролер, який стежить за засвоєнням матеріалу, а насамперед як особистість, людина, яка має власну життєву і професійну позицію і намагається допомогти своїм вихованцям у їхньому особистісному зростанні.
3. Важливо довіряти учневі, вірити в його здібності, спроможність успішно навчатися.
  4. Шкільне викладання має будуватися не як безпосередній однобічний вплив учителя на учнів (пряме транслявання знань), а як обмін учителя з учнями особистісним сенсом (за О.Леонтьєвим). Учитель мусить не тільки інформувати (передавати знання), а й заражати учнів потребою сприймати навчальну інформацію через демонстрування його власного сприймання (передавати зміст). Виклад учителем знань є особистісно забарвленим, а не байдужим відтворенням знання дійсності.
  5. Навчання на уроках слід організувати як спільну діяльність учителя й учнів. Позиція вчителя у такому навчанні: «Я прийшов до вас, щоб разом із вами шукати відповіді на питання».

Викладені міркування дають можливість визначити характеристики уроку, який будується на ґрунті діалогічної взаємодії вчителя з учнями:

- рівність особистісних позицій вчителя і учнів у процесі навчання; педагог сприймає учня як особистість і реагує на нього як на особистість;

- наявність контакту, емоційно-інтелектуальної спільності між вчителем та учнями; відчуття у спілкуванні своєї психологічної захищеності; доброзичлива, творча атмосфера занять;
- високий рівень мотивації навчання учнів, активність у пізнавальній діяльності; свідомий характер навчання;
- оптимальне співвідношення між свободою учня у виборі змісту, методів навчання і педагогічним керівництвом його діяльності; збільшення числа елементів навчальної самодіяльності у роботі учнів;
- творче самопочуття вчителя і учнів під час роботи на уроках, відчуття ними задоволеності від спільної праці.

2.Особливості уроку-діалогу на засадах діалогічної взаємодії

Складовими уроку-діалогу є:

- володіння мистецтвом учителя спілкування з дітьми;
- уміння керувати своєю увагою та увагою дітей;
- здатність за зовнішніми ознаками поведінки дитини визначати її душевний стан;
- уміння налагоджувати оптимальні взаємостосунки з дітьми, змінювати їх відповідно до розвитку учнів і їхніх вимог до вчителя.

Критеріями уроку-діалогу учителя-майстра є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

Властивості педагогічної майстерності на уроці-діалозі: гуманістична спрямованість діяльності вчителя, професійні знання, вміння та навички, педагогічні здібності (забезпечують швидкість самовдосконалення), педагогічна техніка (гармонізує структуру педагогічної діяльності).

Інструментарій діяльності вчителів-майстрів багатий. Вони використовують різні пошукові завдання, евристичну бесіду, створюють проблемні ситуації тощо. Вони намагаються організувати діяльність учнів на різних рівнях пізнавальної активності, постійно вивчають можливості і здібності своїх вихованців, їхні інтереси, причини помилок і утруднень. Слід зауважити, що в цьому й виявляється ставлення вчителя до своїх учнів як до суб'єктів навчання, рівноправних партнерів у навчальному діалозі. Педагогу цікаво спостерігати, як зростають його учні, долаючи лінощі й небажання вчитися, невміння організувати себе, вчаться сприймати себе і відчувати особистість.

На уроці-діалозі здійснюється навчання з урахуванням особистісно зорієнтованого характеру. Йдеться про таку організацію навчання, коли забезпечується потреба дитини у реалізації себе як індивідуальності, формується уявлення про себе як про особистість, власна «Я-концепція».

Учні на таких уроках мають можливість висловлювати свої думки, захищати власну позицію. Вивчення нового матеріалу будується як діяльність, за якої вчитель стимулює потребу учнів зробити свій внесок у спільний пошук, формулювання висновків, правил тощо.

3. Технологія уроку-діалогу та уроку-монологу: пошук оптимальної моделі

Технологія уроку-діалогу потребує від учителя високого рівня володіння розвиваючими методиками навчання, розвитку гуманістичної спрямованості його особистості, вміння сприймати, слухати, розуміти своїх учнів, прогнозувати їх поведінку. Проте й педагогічна ефективність таких занять значуща і характеризується наступними показниками:

1. Високий рівень мотивації навчання учнів. Їм цікаво вчитися; вони помічають, що вчителю також цікаво їх навчати. На уроках панує творча атмосфера пізнання,

спільного пошуку. Уроки – це час спільної праці, спільного життя педагога і учнів.

2. Взаєморозуміння між учителем і учнями. Довіра до педагога як до фахівця – він сприймається як авторитетне джерело знань; повага до нього як до особистості. Вимоги вчителя справедливі, учні сприймають їх спокійно. Наявні контакт, взаємне бажання працювати разом.

3. Високий рівень пізнавальної активності учнів. Їхня думка розкута, вони не бояться помилитися під час розв'язання певної задачі. Можливість творчо працювати стимулює активність учнів. Вони бачать реальну зацікавленість вчителя в їхніх відповідях, роздумах, виконаних завданнях.

4. Взаємна задоволеність вчителя і учнів спільною працею: учні збагатилися новою цікавою інформацією, ідеями, виявили свої здібності, здобули визнання у класі, вчитель отримав задоволення від співпраці з учнями, від того, що віддав їм частину свого інтелектуального, духовного надбання, переконався, що його робота дала позитивні результати.

Підготовка уроку-діалогу – це створення уявної моделі уроку, успішного для дітей, і як наслідок, для вчителя.

Елементи технології побудови уроку	Модель «урок-діалог»	Модель «урок-монолог»
Мета уроку, її спрямування	Розвиток інтелектуального, творчого потенціалу учнів засобами вивчення основ наук. Збагачення учнів знаннями, розвиток умінь, навичок, формування ставлення	Інформаційне насичення учнів, виклад готових знань і перевірка їх засвоєння відповідно до вимог шкільної програми. Зорієнтованість кінцевої мети навчання на оцінку знань, умінь і навичок учнів; вивчення предмета

	до знань як передумови їхнього особистісного розвитку і ставлення.	сприймається лише як засіб підвищення освітнього рівня учнів.
Завдання, професійна позиція	Створення умов для активного навчання учнів, реалізації ними власного творчого потенціалу, потреб особистісного розвитку. Особистісна позиція у спілкуванні з учнями, орієнтації їх на співпрацю, довіра до учнів; зосередженість на учнях, вияв щирої зацікавленості в їхньому зростанні.	Виклад учням навчальної інформації - без залучення їх до активної самостійної діяльності; перевірка знань і контроль за дотриманням обов'язків і правил поведінки. Домінування функціонально-рольової позиції, перевага адміністративних методів впливу, дистанціювання від учнів у спілкуванні як демонстрування своєї влади над ним. Зосередженість на власних завданнях уроку.
Головний механізм педагогічного керівництва навчанням	Орієнтація на контактну взаємодію з учнями, опертя на їхні інтереси, досвід, потреби; рефлексивне керування пізнавальною діяльністю учнів, що будується на відтворенні вчителем поведінки, стану, характеру діяльності учнів на уроці з наступним корегуванням навчального процесу на підставі врахування оптимальної	Прямий вплив на учнів без урахування їхніх потреб та інтересів. Керування пізнавальною діяльністю учнів засобами примусу, дисциплінарного впливу, вимоги безумовного підкорення настановам учителя.

	інформації.	
Характер пізнавальної діяльності, позиція учня	Активна пізнавальна діяльність, готовність до самостійної роботи, вияву ініціативи, творчості; можливість бути рівноправним суб'єктом навчання, впливати на характер власної пізнавальної діяльності. Відчувати відповідальність перед собою за її результати, особистісний характер пізнавальної діяльності. Вияв свого ставлення до набутих знань, використання їх як інструменту розв'язання практичних завдань; співпраця з учителем	Надання переваги репродуктивній діяльності учня, механічне, несвідоме засвоєння знань та їх виклад; брак ініціативи, творчості, власної думки учнів щодо матеріалу, який вивчається. Учень працює тільки під безпосереднім керівництвом учителя; він - об'єкт діяльності вчителя, споживач знань; знеособлення сприймання учнем навчальної інформації (відповідь переважно за підручником); позиція пасивного виконавця.
Оцінювання навчання	Формування оцінки рівня знань і вмінь учнів з урахуванням докладених ним зусиль, індивідуальних особливостей, рівня	Оцінка - формальний показник результату навчання учнів - не враховує реального рівня їхнього розвитку, не допомагає їм орієнтуватися в процесі

	особистісного зростання; мета оцінювання не тільки контроль, а й заохочення учнів до самонавчання	навчання; оцінка пізнавальної діяльності учня підмінюється оцінкою його особистості взагалі.
--	---	--

Педагог має право на вільний вибір будь якої моделі організації уроку, але при цьому він повинен знати, що бере на себе і відповідальність за результати навчання. У ситуації «урок-монолог» процес навчання зводиться до виконання вчителем формальних функцій, при цьому ігнорується особистість учня як суб'єкта навчання. Він отримує знання, але вони формальні, як і стосунки з учителем, який не вплинув позитивно на формування особистості свого учня, не став для нього справжнім порадником. Прогностичним результатом навчання для моделі «урок-діалог» є формування знань учнів як власної цінності, вмінь, духовного надбання, яке сприяє особистісному зростанню, входженню у непростий світ взаємин з оточенням.

В цілому ж, побудова уроків на засадах діалогічної взаємодії дозволить вчителю створити доброзичливу, творчу атмосферу, спонукати учнів до самостійного творчого мислення, гуманізувати навчально-виховний процес у початковій школі.

Тема 7. Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності

План

1. Організаційно-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності вчителя.
2. Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності.
3. Технологія професійного самовиховання.
4. Вивчення досвіду передових вчителів – шлях до педагогічної майстерності.

Література:

1. Буняк Т.А. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі особистісно орієнтованого навчання // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 4. – С. 2-7.
2. Кобенко О.А. Самовиховання – шлях до педагогічної культури / Кобенко О.А. // Педагогічна культура. За ред. проф. Л.С. Нечипоренко. – Х.: Харківський державний університет. – С. 133-144.
3. Краснощок І. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти / Краснощок І. // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 9-11.
4. Сахно Л.І. Підвищення професійної компетентності педагогів // Завучу. Все для роботи / Науково-методичний журнал. – 2010. – №13. – С.39-54.

1.Організаційно-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності вчителя

Педагогічна діяльність – це процес постійної творчості. Обов'язок учителя початкових класів – постійне підвищення кваліфікації, удосконалення професійної компетентності. Саме це головна умова творчої діяльності і зростання педагогічної майстерності.

Слід звернути увагу на такі організаційно-педагогічні умови, які сприяють успішній педагогічній діяльності та самореалізації особистості вчителя:

- забезпечення можливості реалізації вчителем своїх здібностей у трудовій сфері, а саме: в навчально-виховному процесі, у позанавчальній роботі з учнями,

- в системі підвищення кваліфікації з метою самоутвердження;
- сприяння самовизначенню кожного вчителя в усіх сферах шкільного життя через індивідуальний вибір;
  - створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі;
  - утвердження в колективі демократичного стилю спілкування, свободи критики, дискусій;
  - забезпечення вчителю вільного часу (реалізація в практичній діяльності ідей інтенсифікації і наукової організації праці, оптимізації навчально-виховного процесу) з метою створення умов для самореалізації особистості педагога під час дозвілля, підвищення його загальної культури;
  - своєчасна позитивна оцінка діяльності вчителя для розвитку в нього почуття задоволення;
  - уміння керівника помічати, розвивати й цінувати неповторну творчу індивідуальність кожного вчителя;
  - забезпечення соціального захисту педагога в умовах ринкової економіки, матеріальних умов його життя й праці (підвищення заробітної плати, функціонування методичного і навчального кабінетів, кімнати емоційного розвантаження, можливість створення домашньої бібліотеки тощо);
  - забезпечення естетичних умов праці.

Стимулюючими умовами професійного зростання, підвищення рівня педагогічної майстерності вчителів у школі, крім того, є:

- позитивний імідж школи (сприятливі, інноваційно-творчі умови роботи; акцент на інноваційному, творчопошуковому компоненті методичної діяльності; особистісно орієнтована методична підтримка діяльності вчителя з боку адміністрації);
- довіра, можливість виявляти ініціативу, творчість;
- налагоджена система методичної підтримки вчителя;

- любов до професії, дітей;
- потреба в самовдосконаленні, зокрема самореалізації, самоствердженні та самовияві;
- можливість отримати визнання в колективі;
- систематична самоосвітня діяльність;
- навчання на курсах підвищення кваліфікації;
- участь у проектах, конкурсах, фестивалях, конференціях, семінарах, у роботі методичних об'єднань тощо;
- приклад і вплив учительського середовища, зокрема колег, адміністрації;
- об'єктивна оцінка праці, об'єктивний контроль, атестація тощо.

Навчання вчителя, пов'язане з підвищенням його професійної майстерності, повинно охоплювати всі сторони його педагогічної діяльності, які забезпечують планування навчального процесу і проектування різних його варіантів; реалізацію та здійснення навчального процесу; вивчення, аналіз і оцінку кінцевих результатів навчального-виховного процесу і виявлення ефективності професійної діяльності.

2. Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності

На сучасному етапі розвитку суспільства значно посилюються вимоги до особистості фахівця. Проблеми пошуку ефективних шляхів формування професійної компетентності та майстерності вчителя є особливо важливими та актуальними.

Серед шляхів удосконалення педагогічної майстерності вчителя початкової школи слід виділити наступні:

1. За допомогою діагностичних процедур виявлення здібностей, нахилів, рівня сформованості всіх компонентів професійної компетентності педагога, вмінь та навичок саморозвитку.

2. За результатами діагностичних процедур конструювання індивідуальної траєкторії розвитку,

оволодіння системою засобів, методів, механізмів само-регуляції, що сприятимуть самовдосконаленню та самореалізації себе як особистості, професійному педагогічному вдосконаленню, підвищенню рівня професійної компетентності, відповідних компетенцій і педагогічної майстерності.

3.Складання плану професійного самовдосконалення: вивчення передового досвіду колег, самоосвітня діяльність, саморозвиток, пошук шляхів професійної самореалізації, здійснення безперервного навчання.

4.Організація творчого педагогічного процесу, вироблення індивідуально-творчого стилю роботи, оскільки підвищення фахової підготовки можливе тільки у творчості.

5.Інноваційний підхід педагога до вдосконалення рівня педагогічної майстерності: оптимальне поєднання фронтальної, групової, індивідуальної форм організації навчального процесу, вивчення та впровадження продуктивних технологій навчання і виховання, які допоможуть учням успішно виконувати навчальні завдання.

6.Відвідування відкритих уроків, позакласних заходів колег, аналіз та обговорення відвіданих уроків, самоаналіз уроків тощо.

7.Створення власної бази кращих розробок уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроках, ефективних інноваційних форм і методів, власних засобів наочності.

8.Поповнення власного арсеналу інноваційними формами уроків, такими як: урок-тренінг, урок-дослідження, урок-панорама, урок-пошук, урок-мандрівка, урок-казка, урок-практикум, урок-композиція, урок-діалог, урок-екзамен та ін.

9.Системне використання міжпредметних зв'язків і міжпредметної інтеграції, тобто інтегративного підходу.

10.Цілеспрямована систематична робота над методичною темою.

11. Науково-дослідна діяльність учителя, результати якої відбиваються в таких формах, як: науковий звіт (реферат, доповідь, виступ на педраді) з проблеми дослідження; узагальнення власного досвіду, систематизація й опис методичних прийомів, використаних форм і методів роботи; стаття в періодичне видання з проблеми; методичні рекомендації для вчителів й учнів; участь у науково-практичних і читацьких конференціях тощо.

12. Кооперативна професійна взаємодія з колегами, тобто участь у колективних і групових інноваційних формах методичної роботи: конкурси педагогічної майстерності, участь у методичних фестивалях, панорамах, презентаціях, методичних дискусіях, методичних аукціонах, методичних діалогах, проблемних столах, педагогічних консиліумах, освітянських вечорах, педагогічних семінарах.

14. Оприлюднення індивідуальних доробок на нарадах, педрадах, методичних об'єднаннях, у періодичній пресі.

15. Рефлексія власної діяльності.

З метою підвищення свого творчого рівня, рівня компетентності та педагогічної майстерності необхідно не лише збільшити обсяг одержуваної інформації, кількість використовуваних форм і методів роботи, а й створити навколо себе такі умови, які будуть постійно спонукати до самоаналізу, саморозвитку, самовиховання та самовдосконалення. Конкурси педагогічної майстерності, обговорення відкритих уроків, дискусії, тренінги, «круглі столи», семінари-практикуми, розроблення та обговорення авторських програм, науково-практичні конференції народжують упевненість у власних силах і ведуть вперед, формують здатність до рефлексії, вміння використовувати одержану інформацію в нових умовах, вдосконалюють інтелектуальні, світоглядні і комунікативні якості, закріплюють теоретичні знання, озброюють вчителів необхідним методичним арсеналом розв'язання сучасних проблем початкової ланки освіти.

3. Технологія професійного самовиховання

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення позитивних якостей та подолання негативних. Самовиховання нерозривно пов'язане зі здатністю людини до самоаналізу і самооцінювання, з умінням контролювати свою поведінку і діяльність, ставити перед собою значущі цілі.

Успішність педагогічної діяльності значною мірою залежить від уміння і здатності педагога мобілізувати свої зусилля на систематичну розумову працю, раціонально вибудовувати свою діяльність, переборювати труднощі під час самостійної підготовки до занять, знімати емоційні та психічні перевантаження, керувати своїм емоційним станом.

Професійне самовиховання – свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог обраної професії.

Методи самовиховання: самонавіювання, самопереконання, самозмушування, самонаказ, самосхвалення, самопокарання, самоконтроль.

Робота із самовиховання починається із самопізнання, самовивчення, усвідомлення своїх успіхів і невдач, аналізу своїх переживань, психічних станів. Цьому сприяють сформовані рефлексивні вміння, які дають змогу об'єктивно аналізувати власні думки і вчинки. Займаючись самовихованням, слід насамперед виявити ті особливості свого характеру, які заважають успішно навчатися, плідно працювати, легко й компетентно спілкуватися. Важливо, щоб кожен майбутній педагог виробив свій кодекс правил і принципів самовиховання та неухильно дотримувався їх.

Самовиховання – важка робота над собою. Її ефективність залежить насамперед від цілеспрямованості людини, наявності у неї стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів самовдосконалення,

систематичності зусиль і постійного самоконтролю. Без самовиховання неможливе досягнення успіху в навчанні, педагогічній діяльності, сімейних стосунках і в житті загалом.

4. Вивчення досвіду передових вчителів – шлях до педагогічної майстерності

Передовий педагогічний досвід визначає зміст освіти, істотно впливає на форми і методи, організаційну структуру педагогічного процесу. Саме тому проблеми вивчення, узагальнення й поширення перспективного педагогічного досвіду стають одними з найважливіших задач для всіх педагогічних колективів.

Під поняттям *педагогічний досвід* розуміють сукупність знань, умінь і навичок, здобутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег.

Передовий досвід – це результат творчої діяльності педагога з елементами новизни, спрямований на виконання актуальних завдань навчання і виховання.

Передовий педагогічний досвід – це:

- новітні технології;
- нестандартний підхід до викладання;
- використання досвіду вчителів високого рівня;

- нововведення на уроках, які приводять до високих результатів;
- сукупність форм та методів навчання, які допомагають учневі швидше і краще оволодіти навчальним матеріалом;
- досвід учителя, який забезпечує високий рівень знань учнів та розвиток їх творчих здібностей;
- досвід учителів, який дає високі результати, містить щось нове у методиці та педагогіці і вивчається на рівні школи, міста, країни;
- сукупність набутих знань, умінь, навичок та якостей, необхідних для результативного навчання та виховання учнів;
- використання найефективніших форм і методів роботи, спрямованих на всебічний розвиток особистості;
  - обґрунтована система педагогічних знахідок за однією визначеною темою, яка дає оптимальний результат;
- досвід (який дає від 90 до 100% успіху) і позитивний результат у вихованні завдяки використанню прогресивних педагогічних поглядів і новацій.

Імена педагогів-новаторів В.Шаталова, Ш.Амонашвілі, І.Волкова, Є.Ільїна, С.Лисенкової стали широко відомі педагогічній і суспільній громадськості. Істино блискучі майстри педагогічної справи, які мали за плечима багаторічний досвід, експериментатори шукали власні шляхи ефективного покращення і гуманізації навчально-виховного процесу у школі. Індивідуальний підхід, особистісно орієнтована педагогіка, гуманна освіта, індивідуальна освітня траєкторія, розвиток толерантної особистості – це педагогічні напрями стали популярними серед педагогів-реформаторів. Мета вчителів-новаторів – максимально розкрити потенційні можливості учнів і стимулювати розвиток їх творчих здібностей.

Важливо також підкреслити, що педагогічний рух новаторів був створений самими вчителями, які прагнули знайти нову методологію в педагогіці. Ядром новаторського руху була педагогіка співробітництва, а представниками даного педагогічного напрямку були як досвідчені вчителі-практики, так і прогресивні викладачі вузів, які розробили оригінальні навчально-виховні методики.

ГЛОСАРІЙ

Діалог – специфічна форма спілкування, коли людина сприймається як партнер із правом на власну позицію, на свій індивідуальний спосіб сприйняття світу.

Етикет – установлений порядок поведінки; сукупність правил поведінки (ритуалів), що регулюють зовнішній вияв відносин між людьми, культури особистості.

Здібності до педагогічної діяльності – сукупність психічних особливостей вчителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

Компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості.

Компетенція – це суспільно визначений рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід

у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Це досконале знання своєї справи. Серед вчених нерідко компетентність утотожнюється з професіоналізмом, обізнаністю (Н.Кузьміна).

Комунікативна компетентність – це здатність доречно і правильно використовувати мову в різноманітних ситуаціях спілкування, співвідносити мовні засоби із цілями й умовами спілкування, розуміти стосунки між комунікантами, будувати власне мовлення з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови.

Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, точок зору, поглядів тощо.

Невербальна комунікація – складний процес взаємодії людей, в якому беруть участь інтонація, жести, рухи всього тіла.

Педагогічна майстерність – синтез наукових знань, умінь, навичок методичного мистецтва і особистих якостей учителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Педагогічна техніка – сукупність умінь та прийомів, що використовуються вчителем для найбільш повного досягнення цілей своєї діяльності та допомагають глибше, яскравіше, талановитіше виразити себе, домогтися оптимальних результатів у навчально-виховній роботі.

Педагогічний досвід – сукупність знань, умінь і навичок, здобутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег.

Передовий досвід – це результат творчої діяльності педагога з елементами новизни, спрямований на виконання актуальних завдань навчання і виховання.

Професійна компетентність учителя початкової школи – це інтегративна властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної взаємодії з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів.

Професійне самовиховання – свідома діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог обраної професії.

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення позитивних якостей та подолання негативних.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Педагогічна майстерність – це:

- а) комплекс якостей особистості, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі;
- б) самоорганізуюча система у структурі особистості, де системо утворюючим фактором виступає гуманістична спрямованість, яка дозволяє доцільно вибудувати педагогічний процес;
- в) творчий рівень професійно-педагогічної діяльності педагога;
- г) високий рівень розвитку ділових якостей особистості.

2. Гуманістична спрямованість діяльності вихователя:

- а) вияв професійної ідеології вчителя;
- б) негативне ставлення до педагогічної діяльності;
- в) система роботи вчителя в проведенні різних форм роботи з учнями;
- г) саморозвиток дитини в діяльності.

3. Професійна компетентність вчителя початкової школи:

- а) знання основ управління навчальним закладом;
- б) вирішення конфліктних ситуацій;
- в) знання основ педагогіки і психології дітей молодшого шкільного віку;
- г) матеріальна технічна база навчального закладу.

4. Самовиховання вчителя – це:

- а) організація позакласної діяльності учнів початкової школи;

- б) формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети;
- в) участь у навчально-виховній діяльності;
- г) організація роботи з батьками дітей.

5. Психологічна стійкість у професійній діяльності:

- а) позитивне емоційне ставлення до себе, дітей, праці;
- б) негативні емоції;
- в) мінорний тон;
- г) емоційні переживання.

6. Якості, які дають змогу вчителю здійснювати свою професійну діяльність:

- а) альтруїзм;
- б) авторитарність;
- в) впевненість у собі, відсутність страху перед дітьми;
- г) егоїзм.

7. З наведеного переліку виберіть компоненти педагогічної майстерності:

- а) гуманістична спрямованість педагогічної діяльності;
- б) професійна компетентність;
- в) педагогічна техніка;
- г) педагогічні здібності;
- д) усі відповіді правильні.

8. Головними критеріями передового педагогічного досвіду є:

- а) актуальність, перспективність, новизна, результативність;
- б) особистість автора досвіду;
- в) наявність матеріальних умов для поширення досвіду;
- г) оригінальність форм досвіду.

9. Який компонент педагогічної майстерності визначається мотивами, потребами, ідеалами, схильностями, ціннісними орієнтаціями:

- а) педагогічні знання;
- б) педагогічні здібності;
- в) гуманістична спрямованість;
- г) педагогічні вміння.

10. Яку роль відіграє дикція в діяльності вчителя початкової школи?

- а) організовує навчальну діяльність школярів;
- б) організовує позакласну діяльність учнів;
- в) служить прикладом мовлення для дітей;
- г) створює конфліктні ситуації у спілкуванні.

11. Основною умовою цілеспрямованого впливу на особистість школяра є:

- а) правильне сприймання вчителем особистості дитини;
- б) спеціальна організація провідного виду діяльності;
- в) вміння враховувати основні потреби дитини;
- г) враховувати особистісні якості учня в організації діяльності.

12. Педагогічний досвід – це:

- а) практична діяльність вчителя початкової школи і її результат;
- б) загальна ознака педагогічної діяльності;
- в) вид діяльності вчителя початкової школи;
- г) накопичення професійних навичок.

13. Педагогічний такт передбачає наявність у педагога таких рис:

- а) гуманне ставлення до дітей, уважність і спостережливість, вміння бачити моральний бік своїх та

чужих дій, уміння керувати собою та стримувати негативні емоції;

б) витримка, самовладання і здатність навіть у гостро конфліктних ситуаціях приймати педагогічно доцільні рішення, уміння передбачати усі можливі наслідки своїх слів і вчинків;

в) самокритичність і уміння виправити допущені помилки, творче мислення, сміливість у розв'язанні моральних проблем;

г) усі відповіді правильні.

14. Методи вивчення передового досвіду:

а) спостереження за роботою вчителя;

б) перегляд фрагментів фільмів;

в) перегляд методичної літератури;

г) дослідження з певних тем.

15. Стили педагогічного спілкування:

а) демократичний;

б) педагогічний;

в) особовий;

г) психолого-педагогічний.

16. Педагогічні умови, які сприяють ефективності спілкування:

а) володіння психолого-педагогічними якостями та уміннями;

б) організаторські вміння;

в) дидактичні прийоми;

г) методи навчання.

17. Який компонент педагогічної майстерності забезпечує швидкість оволодіння майстерністю:

а) педагогічні знання;

б) педагогічні здібності;

- в) гуманістична спрямованість;
- г) педагогічні вміння.

18. Швидкість, з якою педагог вимовляє слова, речення, весь текст у цілому це:

- а) дикція;
- б) темп мовлення;
- в) інтонація;
- г) ритм мовлення.

19. Міміка, жести, пантоміміка, візуальний контакт є засобами:

- а) вербальної взаємодії;
- б) невербальної взаємодії.

20. Моторику всього тіла: позу, ходу, нахили, поставу відображає:

- а) міміка;
- б) жестика;
- в) праксеміка;
- г) пантоміміка.

21. Дихання, голос, дикція і темпоритм - це:

- а) комунікативні якості мовлення;
- б) складові техніки мовлення.

22. Правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність - це:

- а) комунікативні якості мовлення;
- б) складові техніки мовлення.

23. Яка з названих функцій не є функцією педагогічного спілкування:

- а) пізнавальна;
- б) інформаційна;

- в) самоствердження;
- г) самореалізації;
- д) співпереживання.

24. Якому поняттю відповідає визначення: «Комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі»:

- а) педагогічна діяльність;
- б) педагогічна майстерність;
- в) педагогічна техніка;
- г) педагогічна творчість.

25. Зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремого індивіда, у міжособистісних відносинах або взаємодіях індивідів чи груп людей, пов'язане з гострими негативними емоційними переживаннями – це:

- а) конфлікт;
- б) конфлікт поведінки;
- в) конфлікт діяльності.

26. Діагностування, цілепокладання, планування, виконання, контроль і корекція - це етапи:

- а) самовиховання;
- б) самовдосконалення;
- в) самоактуалізації.

27. Зміст обов'язкових професійних знань для кожного вчителя складають:

- а) знання предмету, педагогіки та психології;
- б) знання психологічних особливостей особистості;
- в) знання методики викладання предмету;
- г) знання соціології, логіки.

28. Створення вчителем потрібних або бажаних станів, тобто таких, які забезпечують ефективність його дій називають:

- а) саморегуляцією;
- б) психологічним налаштуванням;
- в) психологічною розрядкою;
- г) емоційним налаштуванням.

29. Виразальні рухи м'язів обличчя - це:

- а) пантоміміка;
- б) міміка;
- в) жести;
- г) інтонація.

30. Визначте стратегії педагогічної взаємодії у конфліктах та конфліктних ситуаціях:

- а) уникнення конфлікту;
- б) конфронтація(суперництво) у конфлікті;
- в) стратегія пристосування;
- г) компроміс;
- д) співробітництво;
- е) усі відповіді правильні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Проаналізуйте майстерність педагогічної діяльності досвідченого вчителя-практика за головними критеріями (гуманістична спрямованість; професійна компетентність; педагогічні здібності; педагогічна техніка; моральні якості).

Вимоги:

- *Дайте аналіз кожної складової майстерності педагогічної діяльності, а не висвітлюйте професіоналізм педагога загалом.*
- *У процесі аналізу кожної складової педагогічної майстерності виокремлюйте особливості, притаманні конкретному вчителю, якого Ви обрали.*
- *У висловленні власних суджень подавайте конкретні аргументи, докази, приклади.*

- *Застосовуйте чітку, лаконічну мову, логічні твердження.*
- *Розкрийте Ваше ставлення до педагога, його діяльності.*

2. Продумайте й опишіть «школу майбутнього», Ваш «ідеал» школи. Якими Ви бачите учнів та вчителів? Її особливості, відмінності?
3. На підставі власного досвіду опишіть ситуацію порушення вчителем педагогічної етики і такту та, навпаки, дотримання педагогічного такту.
4. Змодельуйте продовження бесіди вчителя з учнем у поданих ситуаціях:

1. Один із школярів, який погано вчиться, знову не виконав домашнього завдання. Учитель докірливо запитує:

- Олег, ну як ти допускаєш, щоб тобі весь час ставили двійки?

Хлопчик відповідає:

- А я стану відомим футболістом і буду грати в закордонних клубах. Мені там будуть платити великі гроші і без Вашої математики.

2. Петрик не встигав з української мови. Вчителька запропонувала йому позайматися додатково.

- Не турбуйтеся даремно. Не витрачайте часу. Мені ніщо не допоможе. Я ж нездібний.

3. Учитель на класних зборах:

- Додам, що Іванов не хоче вчитися. Сьогодні я поставила йому чергову двійку.

Іванов піднімає голову і досить різко заявляє:

- Ви поставили двійку не лише мені, а половині класу.
А називаєте тільки мене.
5. Змоделюйте індивідуальну бесіду з батьком чи матір'ю учня, виходячи із запропонованих ситуацій.

1. Ви несподівано зустрічаєте одного зі своїх учнів на автовокзалі, де той збирає порожні пляшки. Цей хлопець нерідко пропускає уроки, посилаючись на те, що хворіє. Батьки не звертають уваги на його шкільні справи.

2. Мати купила своїй дочці модну сукню і попередила: будуть з усіх предметів до кінця семестру оцінки, не нижче «8», – одягай сукню. Буде хоч одна «7» – не доторкайся до обновки.

3. Після батьківських зборів до Вас підійшла мати одного з учнів і у розпачі заявила: «Не знаю, що мені з ним робити. Нікого не слухає, уроки вчити не примусиш, тільки б гуляти...».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базові джерела

1. Андреева В.М. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / Упорядники: Андреева В.М., Григораш В.В.. – Х.: Вид.гр. «Основа», 2007. – 352 с.
2. Віаніс-Трофименко К.Б., Лісовенко Г.В. Підвищення професійної компетентності педагога / К.Б. Віаніс-Трофименко, Г.В. Лісовенко. – Х.: Основа, 2007. – 176с.
3. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256с.

4. Максименко С.Д., Заброцький М.М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування). – К.: Главник, 2005. – 112с.
5. Новожилова М.О. Настільна книга молодого вчителя початкової школи / М.О.Новожилова, Л.М.Яськова. – Х.: «Ранок», 2010. – 288 с.
6. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.В.Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422с.
7. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навчальний посібник / Упоряд.: І.А.Зязюн, Н.Г.Базидевич, Т.Г.Дмитренко та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вищ. шк., 2006. – 606 с.
8. Пехота О.М. Освітні технології: Навч. метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська; За заг.ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К.,2001. – 256 с.
9. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя. – К.: Рад. шк., 1981. – 319 с.
10. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.

Допоміжні джерела

11. Буняк Т.А. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі особистісно орієнтованого навчання // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 4. – С. 2-7.
12. Буряк В.С. Питання педагогічної майстерності в теорії і практиці В.О.Сухомлинського / В.С.Буряк // Рідна школа. – 2004. – №3. – С.3-6.
13. Когут С.М. Професійне становлення вчителя // Педагогічна майстерня. – 2012. – № 5 (17). – С.2-9.
14. Ковальчук В. Педагогічна майстерність педагога // Відкритий урок. – 2011. – №2. – С.59-62.

15. Мороз О.Г., Омеляненко В.П. Перші кроки до майстерності. – К.: Товариство «Знання», 1992. – 112 с.
16. Особистісно зорієнтована робота з підвищення фахового рівня вчителів // Завуч. – 2009. – № 28. – Вкладка.
17. Островерхова Н. Педагогічна техніка – невід’ємна складова педагогічної майстерності вчителя // Завуч (Шкільний світ). – 2006. – №1. – С.8-11 (вкладка).
18. Панасенко В. Я. Самоосвіта в системі формування професійної компетентності педагогів / В. Я. Панасенко // Завуч. – 2009. – № 10. – С.21-24.
19. Сухомлинский В.А. Сто порад учителю. – К.: Радянська школа, 1984. – 254 с.
20. Хоружа Л. Етична компетентність сучасного вчителя // Відкритий урок. – 2006. – №5-6. – С. 51-57.

**ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ:
ОПОРНІ КОНСПЕКТИ**

*Віддруковано у редакційно-видавничому відділі МДУ
89600 м.Мукачево
вул.Ужгородська, 26
тел. 2-11-09*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4916 від 16.06.2015 р.*